

УДК 336.71

Г.В. ГЛАДКІВСЬКА, фахівець 1-ої категорії Науково-дослідного центру правової інформатики АПрН України

ВПЛИВ БАНКІВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ПІД ЧАС КРИЗИ

Анотація. Про вплив банків на розвиток національної економіки в сучасних кризових умовах.

Сучасну структуру банківської системи України, економічні, організаційні й правові засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків визначають Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III “Про банки і банківську діяльність” [1] та Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV “Про Національний банк України” [2], які складають основу банківського законодавства. Особливості банківського законодавства розкриті, наприклад, в [3]. Що стосується нових документів, то прийнято Постанову Правління Національного банку України від 06.02.2009 р. № 51 “Про затвердження змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні” [4].

Банки відіграють важливу роль у функціонуванні грошового ринку, а через нього – у розвитку ринкової економіки. Призначення банку полягає у забезпеченні [5]:

- концентрації вільних капіталів і ресурсів, необхідних для підтримки безперервності і прискорення виробництва;
- упорядкування і раціоналізації грошового обігу.

Банки сприяють розширенню обсягів і підвищенню ефективності суспільного виробництва, забезпеченню потреб обороту в платіжних засобах, зміцненню договірної і платіжної дисципліни в господарстві, удосконаленню та зміцненню грошового обороту, впливають на прискорення обороту капіталу в процесі відтворення [6].

За допомогою кредиту банки як основні фінансові посередники забезпечують неперервність процесів виробництва і реалізації продукції. Кредит відіграє велику роль в задоволенні тимчасової потреби в засобах, обумовленої сезонністю виробництва і реалізації певних видів продукції. Позикові засоби можуть надаватися на порівняно короткі терміни для збільшення запасів і витрат, потрібних для розширення виробництва і реалізації продукції. Водночас кредит може використовуватися як джерело засобів для збільшення основних фондів – будівель, споруд, придбання устаткування і т. п. У цьому випадку він збільшує можливості підприємств у створенні нових основних фондів, потрібних для розвитку виробництва.

Вплив банків на економіку не вичерпується участю в процесі виробництва. Банки, на відміну від інших фінансових посередників, беруть участь у формуванні пропозиції грошей і мають можливість безпосередньо впливати на кон’юнктуру й економічне зростання. Стабільність грошової одиниці, відповідність її маси потребам господарства є найважливішими показниками збалансованої грошової політики банків, найважливішими компонентами того, наскільки діяльність банків відповідає їх призначенню в економіці. Тому роль банку на макроекономічному рівні не може бути розкрита повною мірою без урахування його дії на економіку в цілому. Банк, будучи інститутом обміну, працює не тільки на нього, а й на кінцеву мету споживачів банківських послуг.

На окрему увагу заслуговує дослідження ролі банків у сучасному стані економіки. В період фінансово-економічної кризи потреба в кредиті значно зростає. Підприємства частіше стикаються з фінансовими труднощами, взаємні неплатежі з різних причин

(труднощі збуту, невиконання зобов'язань по оплаті замовлень, неспроможність боржників та ін.) досягають колосальних розмірів, викликають різке збільшення потреби в кредиті як платіжному засобі. У цих умовах повне задоволення банками потреби підприємств у додаткових платіжних засобах було б помилковим. Досвід показує, що в період економічної кризи різко зростають кредитні ризики. Зростання кредитів не тільки не супроводжується їх адекватним поверненням, а й, навпаки, викликає значне зростання прострочених платежів по позиках, приводить до зростання збитків від кредитних операцій. Саме у зв'язку з цим у період кризи банки, незважаючи на значне зростання попиту на кредит, скорочують обсяги своїх кредитних операцій. Зниження обсягів виробництва неминуче супроводжується і скороченням об'єму кредитних вкладень.

Криза часто супроводжується банківською панікою. Якби вкладники банку запідозрили б з певної причини (безпідставно чи ні), що банк може збанкрутувати, то вони негайно вилучили б свої депозити. Банк втрачає резерви і стає ще уразливішим до майбутніх впливів вкладів. Інші вкладники, які бачать, що відбувається, також почнуть сумніватися щодо стану банку і вилучатимуть свої кошти. Чим більше вкладників вилучать гроші, тим менше резервів матиме банк, і цілком імовірно, що він збанкрутує. Чим вища ймовірність банкрутства банку, тим імовірніше вкладники вилучатимуть свої вклади. Цей лавинний процес, який називають “навалою на банк”, звичайно закінчується банкрутством банку. Так відбуватиметься до тих пір, поки не буде зроблено певних кроків для відновлення довіри громадськості до банківської системи.

Банкрутство одного банку може спонукати вкладників іншого банку запідозрити, що їхній банк також може стати жертвою “навали” і збанкрутувати. Це спричиняє цілий процес масового вилучення вкладів уже з іншого банку. Процес вилучення вкладів буде множитися доти, доки не розвинеться загальна банківська паніка, в якій може збанкрутувати велика кількість банків [7].

В умовах кризи паніка клієнтів є деструктивним фактором, який серйозно погіршує ситуацію. З іншого боку, справедливими видаються лише такі заходи, які запобігають необґрунтованій паніці й мають тимчасовий характер. Хвилювання клієнтів на цьому етапі не безпідставне, адже світова криза триває вже понад рік і, докотившись до України лише кілька місяців тому, завдала значної шкоди слабкій фінансовій системі. Зважаючи на масові заяви і експертів, і політиків про можливе банкрутство багатьох банків і враховуючи економічне підґрунтя й реальність кризи у світі (на відміну від політичних чи психологічних причин), паніка в Україні повністю обґрунтована. Крім того, враховуючи стрімке падіння національної валюти, люди реально втрачають свої заощадження і після припинення дії “тимчасових” заходів банків можуть реально втратити більшу частину своїх грошей. До цього, дія результатів нормотворчості НБУ – мораторію на дострокове зняття депозитів взагалі в часі не визначена.

Аргумент, що банківська система – це кровноносна система економіки, загалом правильний. Але це зовсім не значить, що треба рятувати всі банки. По-перше, усіх не врятує ні НБУ, ні уряд. По-друге, десяток банків у одному-двох житлових кварталах також нікому не потрібен. По-третє, держава має захищати, в першу чергу, своїх громадян-вкладників, які довірили заощадження банкам, а не самі банки (тобто їх некомпетентних менеджерів і власників) чи іноземних кредиторів. А виходить якраз навпаки – держава сприяє поверненню іноземних кредитів за допомогою НБУ, навіть готова підтримати самі банки за рахунок бюджету (тобто народних коштів). Вкладники не тільки залишаються найменш захищеними – держава позбавляє їх права забирати свої гроші з банків, щоб врятувати самі банки й іноземних кредиторів. Ситуація серйозна, адже в умовах поглиблення кризи банки все ж будуть зобов'язані повернути практично всі депозити [8].

Українські банки через економічну кризу опинились в складному становищі. На думку вітчизняних банкірів, основні ризики, що загрожують стабільності банківської системі в 2009-му, неповернення населення і компаній по довгострокових кредитах (в першу чергу іпотечних), істотні коливання курсу гривні по відношенню до долара і боргові зобов'язання перед іноземними кредиторами. Ще один системний ризик, на нейтралізацію якого слід звернути увагу, – це зростання готівки поза банками. За 2008 рік чисте сальдо купівлі валюти становило близько 10 мільярдів доларів, з яких тільки 14 % повернулося в банківську систему у вигляді погашення кредитів або на депозити [9].

Рейтингове агентство Fitch Ratings знизило довгострокові рейтинги дефолту емітента (РДЕ) чотирьох українських банків: “Кредитпромбанку”, “Укргазбанку” і “Всеукраїнського Акціонерного Банку” – з В до ССС, і “Родовідбанк” – з ССС до СС [10]. Це агентство також знизило національний довгостроковий рейтинг “Діамантбанку” й індивідуальний рейтинг “Сведбанку” (колишній “ТАС-банк”). Одночасно були підтверджені рейтинги семи інших українських банків – “Приватбанку”, “Першого Українського Міжнародного Банку”, “Кредит-Дніпро”, “Хрещатик”, “Індустріалбанку”, “Південний” і “Форум”. Прогноз по довгострокових РДЕ для перерахованих банків – “негативний”.

Пониження рейтингів відображає посилення ризиків ліквідності і ризиків, пов'язаних з якістю активів, а також підвищення тиску на капітал, з яким стикаються українські банки, зважаючи на різке знецінення гривні в четвертому кварталі 2008 р., а також погіршення прогнозу щодо розвитку економіки України. На думку рейтингової служби Standard & Poor's, за рівнем ризиків банківської системи Україна належить до останньої групи надійності – 10, де, крім нашої країни, на цей час перебувають банківські системи Венесуели, Ямайки та Болівії [11]. Тим часом фінансові проблеми банківської сфери та іпотечного кредитування найближчим часом можуть перекинутися на сектор реальної економіки, що почала гальмувати в умовах, коли ціни продовжують зростати.

Однобічна орієнтація антикризових заходів, їх спрямованість на стабілізацію лише банківської сфери, тоді як особливої підтримки потребує нині і промисловий сектор, зорієнтовані на експорт металургійний комплекс, машинобудування, інші галузі, є очевидним доказом системної невизначеності у цих питаннях. Неможливо повернути стабільність банківському сектору без стабілізації реальної економіки, насамперед промисловості, де минулого місяця падіння виробництва сягнуло 4,1 %.

Не варто сподіватися на те, що безпрецедентні заходи державного втручання у фінансову систему можуть забезпечити світову економіку від подальшої ескалації системної кризи. І справа навіть не в тому, що ці заходи є запізненими. Головне в іншому – неймовірно великі фінансові асигнування, як і неординарні інституційні рішення (насамперед фактична націоналізація фінансово-банківських установ, зокрема двох іпотечних гігантів у США, на які припадають 43 % усіх іпотечних кредитів), – усі ці заходи спрямовані лише на подолання наслідків кризи, тоді як “за кадром” залишаються її витоки.

Світова економічна криза за всіма своїми ознаками лише розгортається. Її руйнівні дії із фінансового сегмента економіки поширюються на реальний сектор: спочатку на будівельну галузь (на Заході – це основний індикатор економічної динаміки), далі – на автомобілебудування (у вересні в США продаж автомобілів зменшився на 27 %). Наступними на черзі стануть базові галузі: виробництво будівельних матеріалів та металургія і, нарешті, весь ланцюг виробничого процесу, який не може залишитися недоторканим. Фінансова система і реальна економіка – це єдине ціле. Нещодавно стало відомо про рішення Китаю зменшити через зниження світового попиту виробництво сталі на 20 %. На 17 % скоротилося виробництво сталі і в Україні [12].

Опинившись серед трійці країн, які найбільше постраждали від світової фінансової

кризи (Ісландії взагалі оголосила власний дефолт, Пакистану і нашої держави), Україна звернулася до західних держав з проханням про термінову допомогу розміром у 14 млрд. дол. США. Міжнародний валютний фонд (МВФ) не тільки пристав на це, а й зголосився надати 16,4 млрд. дол. США, а це становить більше половини теперішніх золотовалютних резервів України. Ці немалі гроші будуть скеровані в основному на такі два головних напрями: банківська система і секторальна економіка. Розбалансованість першої пов’язана з недовірою населення до банків, які то повертають гроші вкладникам, то відмовляються це робити. Для того щоб банки менше нагадували пастки, суму гарантованого повернення вкладу зараз збільшено втричі – до 150 тис. грн. (у США гарантія банківського вкладу – 250 тис. дол.). Вагому частину допомоги МВФ передбачається використати для модернізації виробництва, оновлення застарілих основних фондів, придбання новітнього обладнання, верстатів, інструментів тощо [13].

Висновки.

Значення банків для розвитку економіки в сучасних кризових умовах не відходить на другий план. Банки відіграють важливу роль в умовах інфляції, коли регулювання маси грошей в обігу, що відбувається за допомогою кредиту, набуває зростаючого значення для підтримки купівельної спроможності грошової одиниці. Саме тому необхідно вжити заходів для стабілізації банківської системи. Важливо зупинити паніку, відновити довіру вкладників до банків. Виходячи з того, що банківська система тісно пов’язана з економікою, то для покращення її стану слід сприяти розвитку народного господарства в цілому.

Використана література

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.
2. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
3. Брижко В. Електронний банкінг в контексті захисту персональних даних: наукове видання / В. Брижко, Ю. Базанов, М. Швець. – К. : НДЦПІ АПрН України. – 2008. – 141 с.
4. Про затвердження змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління Національного банку України від 06.02.2009 р. № 51. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
5. Деньги, кредит, банки : учебник ; под ред. О.И. Лаврушина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 464 с.
6. Гроші та кредит : підручник / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.] ; за заг. ред. М. І. Савлука. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
7. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф.С. Мишкін ; [пер. з англ. С. Панчишин, Г. Стеблій, А. Стасишин]. – К.: Основи, 1998. – 963 с.
8. Магас А. Дії банків в умовах кризи : крайня необхідність чи самоправство? / А. Магас, О. Гораль // Правовий тиждень. – 2008. – № 52-53. – С. 4-5.
9. Шапская А. Как украинские банки борются за выживание. – Режим доступу: [//www.delo.ua/news/98799](http://www.delo.ua/news/98799)
10. Ряду українських банків понизили рейтинг. – Режим доступу: [//www.companion.ua/Articles/Content/?Id=32802](http://www.companion.ua/Articles/Content/?Id=32802)
11. Захарін С. Світова криза: тест на зрілість української економіки / Віче. – 2008. – № 21. – С. 5.
12. Гальчинський А. Нинішня фінансова криза – початок кінця. Далі – новий початок? – Режим доступу: www.dt.ua/2000/2020/64383
13. Оганян Г. Світова фінансова криза і Україна // Персонал. – 2009. – № 1. – С. 10-17.